

Emnenr. /

Fylke: Sør Frøndelag

Tilleggsspørsmål nr.

Herad: Sensvik

Emne: And og Plog

Bygdelag: Sensvik

Oppskr. av: Isak Selbæk

Gard: Selbekken

(adresse): Selbekken

G.nr. 88 Br.nr. 2 og 3

A. Merk av om oppskrifta er etter eiga røynsle.

B. Eller om den er etter andre heimelsmenn: (ta også med alder, heimstad, yrke):

SVAR

Både ard og plog er ifra æmin:
delige tider brukt her i bygda.
Arden i sin gamle skikkelse
brukes ikke mere nu for tiden.
Den blev ikke brukt til å arde
åkeren med før såringsen.
Heller ikke mjødet en med kornet
med arden. Dette blev gjort med
grev, rive eller harv, og var reknet
for et meget viktig arbeid som
måtte gjøres roialtig hvis avlingen
skulle bli løs. De første harver
en vet om er ifra 1820-30 åra
De var laget av bare tromatrial-
en firkantet bokstamme med tinner
av grantvist eller annet hardt tre.
Omkring 1840-50 åra blev det
jern til harvetinner.
Det første kjente jordredekke
for hestekraft som lignet på ard
eller plog var en trestamme med
rot og korte bøger som skulle
rive op og løsne jordlaget noget

21
for en tok fatt med grovet.
Denne trøstammen tjente da som
plog - eller arås. Dette redskap
blev snart utslitt, men slike
plogemner var det lovlig å hugget
fritt hvor som helst det fandtes i
skogene.

Arden ifra 1810-20 årene bruktes
til å blå op rader når en satte
poteter og den bruktes også som
hippeplog. Folk i lejda skelte ikke
nær mellom ard og hippeplog.

Den typen av ard som er brukt
her kan sammenliknes med fig. 1-3.
Også typer av fig. 5 har vært
brukt her, men skjønt varierende
noget mellom to opstående støtter
for et håndtak og to noget bakover-
liggende skaft, normes som
almindelige plogskaft.

Skjokene av type 4 var ikke brukt
på ard. Det var almindelige skakler
som også bruktes til plog og harv.

Navn på de forskjellige delene av
arden var ås, skaft, lest med
skjirspiss og to veltjole. Skjir-
spissen var jernbeslått. Det øvrige
var laget av bare trematerialer.
Skaklene bestod av et tværtre ca 70 cm.
langt og 4" x 1 1/2" dim. og to lange og to
korte runde staver ca 1 1/2 - 2" tjkk.
Dette var kunnet sammen med
birkeaviser.

Disse heter skaklarve og brukes
leide til ard, plog og hare.

Det er brukt forskjellige typer
ardskjor og skjorbredde varierer
fra 4-5 til 8-9 tommer. Somme
arder hadde veltefjeler som stod fast.
Andre hadde stillbare ører for å
gjøre større fører og for å hylpe
bedre inn til planterene.

En har ikke hørt ordet ard brukt
om noen harvtype.

Dybdegangen kunne reguleres
med en stillbar, møllfot (slep-skø)
fremst på ardasen.

Det er også brukt ardstyper som
likner fig 5-7 eller varianter av
disse. De brukes til å slå opp rader
for poteter, noper eller rotfrukter
og for hylping og raderensking. På
kornåstene blev de ikke brukt. De
blev kalt for telemarkall.

Mer av den gamle typen blev mest
laget av nødvendige bønder eller av
byggdesmeder. I den senere tid er de
også kjøpt ifra et eller annet jernverk
eller bruk. Den mest hendige
ard- og hylperedskap ^{her i bygda} er et hjemme-
laget spinkel vogntype med armer,
hjul og aksling hvortil er monteret
hylpe-skjor og iagraskniver. Skjorene
reguleres op og ned med en hevarm
og inner arbeidet sitter ~~sitter~~ kjøeren
på apparatet likesom på en cylvhj.

Bredden mellem hjulene er avpasset at det ene hjul går i sidste fures. Dette redskab bruges til opbejvning av tær for poteter, mæper og kæl og til raderensking og hiporing. En slipper da å gå å styre apparatet og så sparer en også en person til å leie hesten.

Ploger

Når for tiden brukes bare moderne fabrikksmidde ploger her i bygd. Det var omkring siste århundre å skifte at en gikk over ifra hjemme-gjorte tupper og til de moderne.

De eldre ploger blev dels laget av smeder i bygd og dels kjøpt fra andre steder. Jeg husker godt at jeg for ca. 50 år se, betalte 24 kroner for den siste hjemmesmidde plogen her på gården. Smeden var gammel, men plogen var ekstra god.

Den eldste plogen jeg kan minnes var atkeiral som fig 8. Den var brukt her i bygd omkring årene 1880-90. Navnet var vist dels grindplog og dels norskplog. Veltefjole var vridde og var laget av jern. Sålen - lesten - var av trø med jernbeslag. Has og styreskaft var av tre.

v

Plogkaren hadde et grev for å rennske plogen for mold og for å bryte op sten av plogfuren. Grevet som var litt større enn vanlig kalltes for jordgrev, og det blev festet til plogen.

Før i tiden veltet en bestandig plogen til den motsatte siden av veltetjelen når en kjørte tilbake.

Det var kun enkelte leksele og sliverte konder som ikke slog klass både på plogasen og på skjøftet for å beskytte de mot unødige sletasje. Det henviste vist^{at} sådan klass kaltes skiltel.

Det var mest brukelig at en hadde høireplog, men på somone gårder var jordbeholdingen således at det höved bedre å bruke venstreplag, og derfor var mange som hadde begge sorter.

Ofvor djøpt en pløydde varrierte noget efter jordsmonnet, men dybden kunne voce mellem 5 og 7-8 tommer. Det var en stillbar slepskog eller hjul foran som regulerde dybden. Denne kaltes „møllfot“. Det var altid restil på plogene.

Til veylannpløining på seig og tung jord med lysg og leger har en tildels brøkt en plag som bare besto av en ristel festet til plogskjelettet

til å ta det lodrette snitt i jorda
for en pløide furen.

Det var bare de gamle og mest
utprøvede ordenstyper av bonde -
klassen som hadde særskilt slode
eller annen innretning til å
kjøre ploget på når en drog
tjimonessa. Denne folketype
brukt også å pusse ploget ren
for jord og rask og smøre den
godt inn med talg eller fetolje
for den blev satt i hus når høst-
pløinga var ferdig. Ellers kunne
de ikke have god samvittighet
om vinteren. Men det er nu
ikke mange igjen av denne
folketyperne.

Navnet jartsbergklog var vist
kjent her for ca 30-40 år sen.
Den lignet fig. 12 og var helt
av jern.

Ogä her i bygda er det i det
siste århundre brukt en rekke
varianter av plogtyperne. De gamle
plogmedere var meget interesserte
og samvittighetsfulle i sit handverk
og deres arbeide stod høit i kvalitet,
selvom verktøist og redskaperne var
nok så primitive.

Krauet til en god plog var at den
måtte velte furen flatt og pent selo-
om den blev lagt innot bakken.

Så skulle den være solid og stærk og dog være lett både å trekke for hestene og lett å kammere og styre for plogkaren. Det var miksikum for støhed når ploegen gik uten styring i fures bapas lenge at plogkaren kunne tenne på tobakspipas.

Navnene på de gamle plogene var som oftest etter den smeden som laget dem. F. eks. Sorevikplog, Aalonplog, Hågbooplog o. s. v.

Navnene på de enkelte deler av plogene var plogås, skaft, lest, veltfjøl restel og mollfot med slessko eller hjul.

Her i bygda er ordet plog alltid brukt om det redskapet som velter jorden til den ene siden. Navnet ard brukes ikke om denne typen. Heller ikke sier en ardaer om plogåsen.

Det er nu over en mannsalder siden en sluttet å bruke redskapet ard. Hestehakken og radrensere har siden utført ardens arbeid.

Ordet ard uttales al med tyk l og plog uttales plog - og med tyk l.

Både ard og plog er rendyrket hantjonn i bygdeområdet.

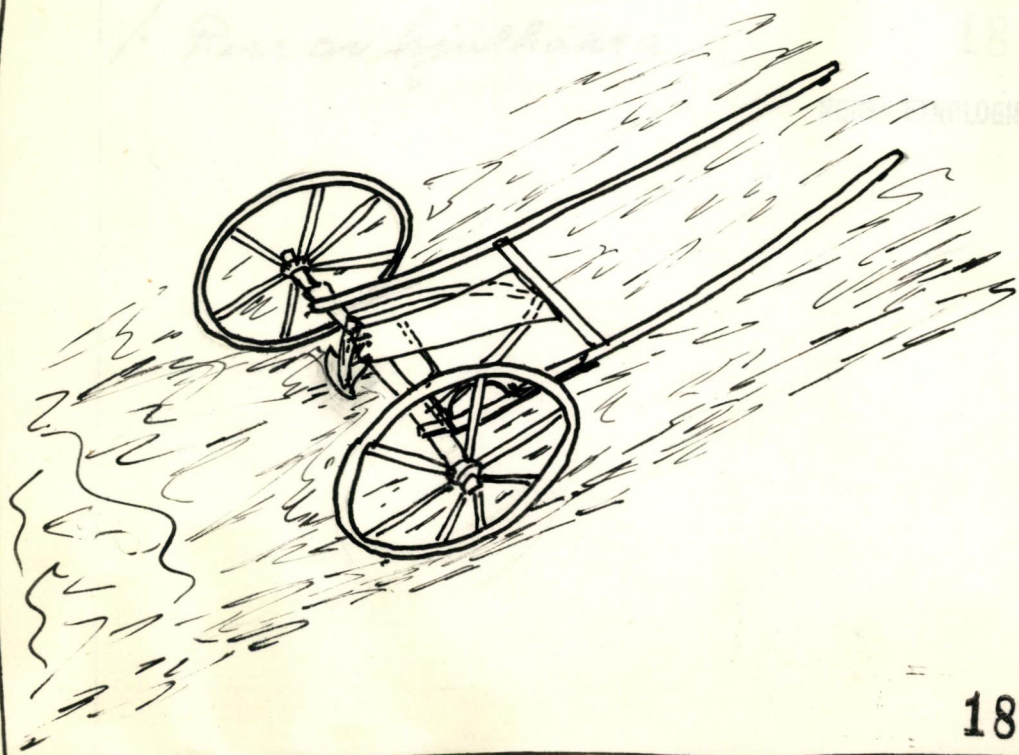
Ploegen var i gammel tid omfattet med enslaks pietisme, iblandt folket, fremfor noget annet redskap.

Den var nemlig det vesktøi som i første rekke hjalp folk til å gjøre jorden skikket til å skaffe vekstmuligheter for de dyrbare planter som det gik an å lage folkemat av. Det var ikke alltid lett å få kjøpe korn og leivsmuligheten var derfor nok så nøie knyttet til det kornet som en selv dyrket og til de redskaper som trengtes for å skaffe denne uunnvordlige maten.

Derfor lyder det så varmt:
 "Det brøydes da etter plogen."

Sensuite 18. juni 1948

Frank Selbok.

1817

18/6-1948
 M.S.